

УДК 378.1

Тетяна О. Харченко

Київський національний університет технологій та дизайну
ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сучасні погляди науковців стосовно обраної тематики. Проведено аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на ефективність наукової та інноваційної діяльності університетів. Визначено основні індикатори економічної безпеки вищої освіти. Проаналізовано основні чинники, які здатні покращити освітній процес в Україні. Виявлено можливості їх застосування в сучасній національній освіті.

Ключові слова: чинники; умови; якість; вища освіта; людський капітал; ресурси.

Татьяна А. Харченко

Киевский национальный университет технологий и дизайна
ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье рассмотрены современные взгляды ученых относительно выбранной тематики. Проведен анализ внутренних и внешних факторов, влияющих на эффективность научной и инновационной деятельности университетов. Определены основные индикаторы экономической безопасности высшего образования. Проанализированы основные факторы, которые способны улучшить образовательный процесс в Украине. Выявлены возможности их применения в системе современного национального образования.

Ключевые слова: факторы; условия; качество; высшее образование; человеческий капитал; ресурсы.

Tetiana O. Kharchenko

Kyiv National University of Technologies and Design
ASSESSMENT OF ECONOMIC SAFETY
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article deals with modern views of scientists in relation to selected topics. The analysis of internal and external factors influencing the efficiency of scientific and innovation activity of universities was conducted. The main indicators of economic security of higher education are determined. The main factors that can improve the educational process in Ukraine are analyzed. The possibilities of their application in modern national education are revealed.

Keywords: factors; conditions; quality; higher education; human resource; resources.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Динамічний розвиток освітнього процесу обумовлює особливості функціонування сучасних вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) та диктує нові вимоги до них. Саме тому особливої уваги набувають питання, що стосуються економічної безпеки закладів вищої освіти. Саме вони є основою успішності та ефективності функціонування ЗВО та їх подальшого розвитку.

Обумовлюючи той факт, що економічна безпека в цілому є першочерговим питанням для всіх суб'єктів господарювання, важливого значення набуває економічна безпека як ЗВО так і всього освітнього процесу в державі. Це обумовлює важливість питання оцінки економічної безпеки закладів вищої освіти, яка здатна надати прозору та відкриту картину реального стану діяльності ЗВО, виявити слабкі сторони, що дасть можливість у майбутньому уникнути загроз.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Останні публікації з проблем освіти у ЗВО були опубліковані такими авторами як Т. Лебеда, В. Сафонова, І. Стеців, Г. Тюленев, І. Грищенко, Є. Жильцова, І. Ільїнського, В. Куценко, О. Сидоренко та іншими. Їх праці присвячені в загальному економічним, інноваційним та маркетинговим аспектам, що впливають на розвиток вищої освіти. Також проведені дослідження, пов'язані з виміром ефективності освіти та правового забезпечення освітньої, адміністративної і фінансової політики вищої освіти.

Невирішені частини дослідження. Попри проведені ретельні дослідження лишаються невирішеними питання що стосуються аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на ефективність наукової та інноваційної діяльності університетів, оцінки економічної безпеки закладів вищої освіти. Саме тому важливість означених питань та недостатність їх дослідження обумовлюють актуальність.

Мета дослідження. Визначення основних індикаторів економічної безпеки вищої освіти на основі аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на ефективність наукової та інноваційної діяльності університетів з метою покращення оцінки економічної безпеки вищих навчальних закладів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Особливості розвитку національної економіки та реформи у освітньому процесі України обумовили особливості факторів впливу на розвиток ЗВО. В науковій літературі виділяють зовнішні та внутрішні фактори. В попередньому дослідженні [9] нами було виділено низку факторів які на нашу думку значно впливають на розвиток та безпеку університетів.

Серед факторів зовнішнього соціокультурного середовища нами було виділено [9] фінансово-економічні, організаційно-правові, політичні, техніко-технологічні, демографічні, соціокультурні, що дасть змогу

сформувати ефективну систему управління ЗВО, крім того, такий перелік зовнішніх факторів поєднує фактори як прямого, так і непрямого впливу. Внутрішні фактори – це фактори, які безпосередньо пов’язані з діяльністю ЗВО. В науковій літературі їх групують у такі підгрупи: фінансові, організаційні, науково-технологічні, управлінські, кадрові.

Всі ці фактори мають певний вплив на економічну безпеку закладів вищої освіти. Фактори зовнішнього впливу мають, як прямий, так і опосередкований вплив на діяльність ЗВО. При цьому, слід зауважити, що сам навчальний заклад невзмі уникнути загроз що йдуть від зовнішнього середовища. Саме тому в нашому дослідженні найбільш цікавими є фактори внутрішнього впливу.

Базовим елементом будь-якої оцінки є індикатор, який являє собою задане значення показника, що описує перебіг процесу або стан об’єкта спостережень, його якісні та кількісні характеристики [8]. Перевага таких індикаторів полягає в тому, що, з одного боку, вони дозволяють найповніше охарактеризувати діяльність ЗВО як організації, яка надає освітні послуги; з іншого – інформацію про такі індикаторів порівняно легко отримати й однозначно інтерпретувати.

Отже, з метою проведення оцінки економічної безпеки ЗВО необхідним є визначення її індикаторів (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори економічної безпеки закладів вищої освіти

Фактори внутрішнього впливу	Показник оцінки
1	2
<p><u>Організаційно управлінські:</u> - ефективність системи управління вищим навчальним закладом; - система прогнозування, стратегічного та поточного планування; - складність ієрархії підпорядкованості ВНЗ; - розподіл прав і відповідальності.</p>	<p>Місце ВНЗ у світових та вітчизняних рейтингах; Рівень конкурентоспроможності; Рівень ієрархічної підпорядкованості; Плинність кадрів ВНЗ.</p>
<p><u>Кадрові:</u> -якість професорсько-викладацького складу; - креативність, амбіції, наявність спільних інтересів; - вміння працювати в колективі; - правильне самоорганізування.</p>	<p>Індекс Хірше; Кількість професорсько-викладацького складу зі ступенем доктора наук та доктора філософії; Кількість отриманих грантів; Кількість монографій, підручників, навчальних посібників; Кількість статей викладача без участі зі студентом; Рейтинг студентів щодо якості викладання та наповнення навчальних матеріалів дисципліни.</p>

Продовження табл. 1

1	2
<p><u>Науково-технологічні:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - швидкість оновлення знань у сфері діяльності освітнього закладу; - зміна освітніх технологій у сфері освіти; - наявність фінансування досліджень в сфері методології викладання та фінансування поточної модернізації інформаційно-технічних засобів навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> Підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; Оновлення навчальних матеріалів дисциплін; Застосування новітніх технологій у викладанні дисциплін; Рівень технічного забезпечення та матеріальної бази університету; Розмір витрат на дослідження в сфері методології викладання та поточну модернізацію інформаційно-технічних засобів навчання. Наявність держбюджетних тем науково-дослідних робіт
<p><u>Професійно-навчальні:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - якість цінностей, цілей і норм, які вважаються базою оцінювання; - актуальність і оновлюваність інформації, що використовується в навчальному процесі; - використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі; - адекватність застосовуваних педагогічних методик цілям навчання, змісту дисципліни, можливостям студентів; - використання інноваційних методик у навчанні; - можливість використання сучасного навчального обладнання, інформаційних технологій у навчальному процесі; 	<ul style="list-style-type: none"> Якість навчальних матеріалів дисциплін; Можливість отримання студентами під час навчання зовнішніх міжнародних сертифікатів Співвідношення кількості студентів, що закінчили навчання до кількості студентів що поступили на перший курс; Кількість випускників що знайшли роботу за спеціальністю; Кількість випускників що знайшли роботу у великому бізнесі та у міжнародних компаніях.
<p><u>Фінансові:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - економічний розвиток ВНЗ; - ефективність господарської діяльності; - джерела фінансування діяльності та розвитку ВНЗ; - обов'язкові витрати на НДР та НДРС. 	<ul style="list-style-type: none"> Рентабельність ВНЗ; Прибутковість ВНЗ; Рівень витрат ВНЗ на науково-дослідну роботу; Наявність зовнішніх джерел фінансування діяльності та розвитку ВНЗ (державне фінансування, гранти, меценатство тощо).

Джерело: складено автором.

Для проведення даного аналізу застосовується бальна оцінка. В даному випадку рекомендована 3 бальна шкала (1 бал – низький рівень показника, 2 бали – середній рівень показника, 3 бали – високий рівень показника). На основі оброблених даних та розрахованих показників визначається інтегральний показник оцінки економічної безпеки вищого

навчального закладу (I_j) в межах від 0 до 1, де одиниця є найкращим, ідеальним показником.

$$I_j = \frac{\alpha \sum_{j=1}^n \frac{x_j}{n_j} + \beta \sum_{j=1}^m \frac{y_j}{m_j} + \gamma \sum_{j=1}^l \frac{z_j}{l_j} + \delta \sum_{j=1}^k \frac{\mu_j}{k_j} + \varphi \sum_{j=1}^r \frac{f_j}{r_j}}{I_{em}}, \quad (1)$$

де I_j – інтегральний показник оцінки економічної безпеки вищого навчального закладу;

I_{em} – показник оцінки економічної безпеки закладів вищої освіти, максимально можливий в даному випадку дорівнює 3;

X_j – сума балів за складовими оцінки організаційно-управлінських показників економічної безпеки j -го університету;

Y_j – сума балів за складовими оцінки кадрових показників економічної безпеки j -го університету;

Z_j – сума балів за складовими оцінки науково-технологічних показників економічної безпеки j -го університету;

μ_j – сума балів за складовими оцінки професійно-навчальних показників економічної безпеки j -го університету;

f_j – сума балів за складовими оцінки фінансових показників економічної безпеки j -го університету;

n_j – кількість чинників оцінки організаційно-управлінських показників економічної безпеки;

m_j – кількість чинників оцінки кадрових показників економічної безпеки;

l_j – кількість чинників оцінки науково-технологічних показників економічної безпеки;

k_j – кількість чинників оцінки професійно-навчальних показників економічної безпеки;

r_j – кількість чинників оцінки фінансових показників економічної безпеки;

$\alpha, \beta, \gamma, \delta, \varphi$ – вагомість показників кожного рівня відповідно до важливості фактору впливу ($\alpha = 0,2$; $\beta = 0,2$; $\gamma = 0,2$; $\delta = 0,2$; $\varphi = 0,2$).

Для проведення оцінки економічної безпеки закладів вищої освіти пропонується п'ять діапазонів значень інтегрального показника, які встановлено відповідно до шкали бажаності Харрінгтона (табл. 2).

Методику оцінки економічної безпеки закладів вищої освіти рекомендується застосовувати університетам для формування стратегічних альтернатив, моніторингу діяльності та аудиторського процесу.

Таблиця 2

**Шкала оцінки рівня корпоративного управління економічної безпеки
вищого навчального закладу закладів вищої освіти**

Підсумковий інтегральний показник	Рівень корпоративного управління
0–0,2	низький
0,21–0,4	нижче середнього
0,41–0,6	середній
0,61–0,8	вище середнього
0,81–1	високий

Джерело: складено автором.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В контексті нових реформ у освіті та необхідності покращення конкурентоспроможності університетів, розглянута оцінка економічної безпеки закладів вищої освіти має стати запорукою успішності та покращення ефективності функціонування ЗВО та їх подальшого розвитку.

Література

1. Боголиб Т. М. Университет как экономическая корпорация (опыт США) / Т. М. Боголиб // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 13–17.
2. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе / Б. Л. Вульфсон. – М.: Изд-во УРАО, 2014. – 208 с.
3. Карпова К. В. Вищий навчальний заклад приватної форми власності як об'єкт економічної безпеки та суб'єкт освітньої господарської діяльності / К. В. Карпова // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу: <http://www.econmy.nayka.com.ua>.
4. Касич А. О. Conceptual provisions of development of Ukrainian national innovation system / А. О. Касич, М. Вохозка // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 2 (10), Ч. 2. – С. 16–23.
5. Козаченко Г. В. Економічна безпека вищого навчального закладу: підґрунтя забезпечення / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Г. Д. Тюленев // Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – С. 110–130.
6. Невмержицька С. М. Імплементування сучасного європейського досвіду при формуванні профілів освітніх програм / С. М. Невмержицька, Р. М. Федоряк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України. – 2016. – С. 393–400.
7. Тюленев Г. Д. Основні напрями підвищення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ / Г. Д. Тюленев // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25 (1). – С. 217–228. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2013_25\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2013_25(1)_27).
8. Тюленев Г. Д. Модель оцінювання економічної безпеки ВНЗ / Г. Д. Тюленев // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 2 (53).
9. Kharchenko T. O. The research of factors affecting the development of higher educational establishments in Ukraine / Т. О. Kharchenko, О. М. Horlatova // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти. – 2017. – С. 137–144.
10. Simon H. A. Rationality as Process and as Product of Thought. Richard T. Ely Lecture / Herbert Simon // American Economic Review. – 1978. – V. 68 (May). – # 2. – P. 1–16.